

Конституція України як інструмент формування національної ідентичності та єдності

Федорончук А.В.,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0001-7238-0303>

Конституція — це не лише основний закон держави, а й важливий символ національного суверенітету, історичної спадкоємності та спільної ідентичності народу. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, стала фундаментальним актом у становленні української державності, закріпила демократичні цінності, права людини, принципи народовладдя і правової держави. У наш час, в умовах війни та викликів глобалізації, роль Конституції у збереженні єдності та формуванні національної ідентичності є особливо актуальною.

Маємо визнати, що процес підготовки та ухвалення Конституції України проходив у надзвичайно складних політичних, соціальних та історичних умовах, які істотно вплинули на її правову сутність. Після здобуття незалежності в 1991 році перед Україною постало завдання створити власну конституційну модель, яка б враховувала як національні традиції, так і сучасні демократичні стандарти.

Попередні документи — Декларація про державний суверенітет (1990 р.) та Акт проголошення незалежності (1991 р.) — визначили базові орієнтири державотворення. Водночас Конституційний процес гальмувався політичними

суперечностями між гілками влади, відсутністю усталених демократичних традицій і намаганнями частини еліт зберегти радянську спадщину.

Ухвалення Конституції в ніч з 27 на 28 червня 1996 року стало результатом політичного компромісу. Саме тоді Верховна Рада схвалила текст Основного Закону, що не лише визначав систему органів влади, а й закріплював статус української мови як державної, гарантував права національних меншин, проголошував Україну соціальною, правовою, унітарною державою.

Ці положення мали важливе символічне значення: вони формували образ України як незалежної, самобутньої нації, відокремленої від імперського минулого, а також сприяли об'єднанню різних регіонів, етнічних і соціальних груп навколо спільних цінностей.

Конституція України є інструментом формування національної ідентичності. Адже вона виконує не лише правову, але й ідеологічну функцію, формує спільну систему цінностей, норм і символів, які визначають ідентичність нації. Конституція України 1996 року стала актом, що вперше у новітній історії України офіційно визнав народ джерелом влади, закріпив право на самовизначення, культурну самобутність і рівність усіх перед законом.

На нашу думку, національна ідентичність формується через: мову (ст. 10 Конституції України); історичну пам'ять (визнання національної спадщини, символів, героїв); громадянську єдність (статті Конституції України про єдине громадянство, територіальну цілісність, народовладдя); цінності демократії та прав людини.

Завдяки цим положенням Конституція сприяє єдності українського народу не лише юридично, а й ментально.

Разом з тим, в теперішніх умовах державотворення окремі положення Конституції України є перешкодою для збереження та утвердження української державності.

Так, наприклад, на сьогодні в українському суспільстві є актуальним мовне питання, і воно справді є важливим, оскільки в умовах війни мова є елементом національної безпеки.

З огляду на зазначене, є доцільним переглянути та змінити положення статті 10 Конституції України.

Стаття 10 Конституції України, у чинній редакції, гарантує «вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин» [1]. Це формулювання, прийняте в 1996 році як компромісне, у сучасних умовах виглядає анахронічним і небезпечним з огляду на агресію росії під гаслом захисту «російськомовного населення».

Причинами для перегляду є інформаційна та гібридна війна. Окрім того, російська мова використовується як засіб впливу в інтересах держави-агресора.

Російська мова ніколи не була утискуваною в Україні. Натомість вона тривалий час домінувала, витісняючи українську. Тому її окрема згадка суперечить меті відновлення мовної справедливості.

Згідно з Рамковою конвенцією про захист національних меншин 1995 року, держави мають право визначати, які спільноти є меншинами, а які — частинами національного ядра [2]. Україна, захищаючи свою мову, діє в межах цих норм.

За дослідженнями соціологічної групи «Рейтинг» (2023), понад 85% громадян підтримують статус української мови як єдиної державної, а потреба у підтримці російської мови як мови меншин різко зменшилася [3].

З огляду на зазначене, ми пропонуємо внести зміни до статті 10 Конституції України та викласти її у такій редакції: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Україна гарантує захист мов корінних народів та національних меншин відповідно до міжнародних

зобов'язань, за умови, що це не суперечить статусу державної мови та державному суверенітету України.»

Таке формулювання дозволить усунути дискримінаційний підхід до інших меншин, позбавить російську мову необґрунтованого пріоритету та зміцнить єдність українського мовно-культурного простору.

Окрім того, війна привнесла у життя українського суспільства багато різноманітних змін. Стрімкий розвиток суспільних відносин в специфічних умовах об'єктивно підштовхнув та пожвавив дискусії щодо необхідності перегляду тексту Основного Закону. Зокрема, це стосується можливості відображення у Конституції України визнання ролі волонтерського руху, закріплення основ цифрової держави і т.д.

Конституція України також є чинником суспільної єдності.

Конституція забезпечує правову рівність громадян, незалежно від регіону, мови, національності. Такий підхід створює основу для інклюзивної моделі національної єдності.

Особливе значення має конституційний принцип унітарності держави. У світлі зовнішньої агресії ці положення відіграють ключову роль у стримуванні сепаратистських тенденцій, підкреслюючи спільність долі всіх регіонів.

Також Конституція містить норми, що забезпечують соціальну справедливість, рівний доступ до ресурсів, освіти, охорони здоров'я. Саме такі норми сприяють інтеграції громадян у єдину політичну та правову спільноту.

Таким чином, Конституція України є не лише юридичним документом, а й символом національного відродження, ідентичності та єдності. Історичні обставини її прийняття сприяли формуванню тексту, який відображає прагнення народу до свободи, демократії та державної незалежності.

На сьогодні зміна окремих положень Конституції України, зокрема статті 10, є не лише доцільною, а й необхідною з огляду на вимоги безпеки, ідентичності та справедливості. Модернізація Конституції — це шлях до зміцнення української

державності, національної солідарності та успішної інтеграції в європейську правову й цивілізаційну спільноту.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n477> (дата звернення: 16.06.2025)

2. Рамкова конвенція про захист національних меншин: Конвенція від 01.02.1995, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 16.06.2025)

3. Комплексне дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року. Соціологічна група «Рейтинг», URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nil_a_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html (дата звернення: 16.06.2025)